

INGRID TOMKOWIAK, UTE DETTMAR, GABRIELE VON GLASENAPP, CAROLINE ROEDER (RED.)

AN ALLEN FRONTEN

Kriege und politische Konflikte in Kinder- und Jugendmedien

Beiträge zur Kinder- und Jugendmedienforschung, nr 3

Zürich: Chronos Verlag, 2013. 407 s.

Det er påfallende at "krig" ikke er tatt inn som eget oppslagsord i de to store tyskspråklige leksikaene som er viet feltet barne- og ungdomslitteratur. Blir bøker om krig gitt omtale, dreier det seg helst om framstillingen de gir av bestemte kriger i slutten av det 19. århundre eller av de to verdenskrigene. Bøker som handler om krig kan også få særskilt omtale, men da som en underavdeling innenfor genren spenningslitteratur (*adventure stories*) for barn og for ungdom.

Men i juni 2011 arrangerte det tyske Selskapet for forskning på barne- og ungdomslitteratur (GKJF) en fagkongress på studiesenteret Boldern i Sveits der temaet var "Kriger og politiske konflikter i barne- og ungdomslitteratur og i medier". I 2013 utkom så boka *An allen Fronten. Kriege und politische Konflikte in Kinder- und Jugendmedien*. Den inneholder 20 artikler med ulike tilnæringsmåter til temaet krig, både slik det har blitt formidlet til barn og ungdom i romaner og bildebøker, men også i nyere typer mediale uttrykk, som tegneserier, film og computerspill.

Den sistnevnte typen er omtalt i fire artikler plassert under overskriften "Krigsbilder", tre andre bidrag tar for seg "Krig som topos", mens alle de andre bidragene – med ett unntak – er samlet under overskriften "Krigshistorie(r)". Unntaket er den innledende artikkelen til Gabriele von Glasenapp som gir et vidt utsyn over håndteringen av krig som motiv og tema gjennom ulike litteraturhistoriske faser. Hun har gitt den hovedtittelen "*Paradise now* eller krigen som smertelig realitet". Det framgår at i den institusjonaliserte barnelitteraturens tidlige fase ble emnet gitt en heller distansert omtale, helst i form av en belærende dialog mellom en voksen og et barn. Men på 1800-tallet blir krigen et stadig mer sentralt emne i fortellinger for barn, mange av dem med historiefaglig preg.

I Norge fikk vi i 2014 minst fem barne- og ungdomsbøker av dette slaget, alle med episke tilbakeblikk på politiske konflikter og på fedrelandskrigen anno 1814, året Norge ga seg selv en grunnlov. Slik von Glasenapp ser det, kan nok disse bøkene i hovedsak oppfattes som gammeldagse i sin håndtering av krigen som motiv, som forbundet med tradisjonen *paradise now*. Med det mener hun framstillingen av krig som vellykket kamp for å oppnå – eller bevare – den verden bokas lesere er så heldige å ha andel i, især sett i et nasjonalt perspektiv. Von Glasenapp antyder en kraftig endring i paradigmat for å omtale og tematisere krig. Det fant sted i Tyskland ca. i 1950-åra og etter hvert også i USA og i Vest-Europa. Fra da av blir framstillingen av krig dominert av en grunnleggende skepsis og avstandtaking. Krig blir ikke lenger sett på som redning og forløsning, hverken på det individuelle eller på det kollektive plan.

Som mange av de øvrige artiklene viser, kan dette komme fram på ulike måter. Flere gode eksempler blir omtalt og analysert, ikke minst barnefortellinger som benytter parabelens, allegoriens form. En viktig opptakt her var uten tvil Erich Kästners roman fra 1949, *Konferenz der Tiere*, en bok som samme år ble oversatt til svensk (*Djurens konferens*), men som ikke er blitt oversatt til norsk selv om den to ganger er blitt adaptert til film (som tegnefilm 1969, som animasjonsfilm i 2010). I Kästners roman er krigen framstilt som en voksen-skapt, pervertert livsform som truer alle jordas dyr, og som bare kan opphøre ved at dyra, i samråd med sunne barn, overvinnes galskapen.

En annen barneroman – grundig omtalt av Susanne Riegler og Gabriela Scherer – som har sterkt allegorisk preg, er franske Érik Orsennas *La grammaire est une chanson douce* (2001, overs. "Grammatikken er en myk sang"; dessverre er den ikke oversatt til nordiske språk). Den forteller om søskenparet Jeanne og Thomas som strandede på en sydhavsøy. De to har mistet språket, men på øya får de virksom førstehjelp siden de innfødte mer enn noe annet elsker selve språket med all dets rikdom og mangfold. Her ligger de i bitter strid med Nekrol, en ond overhøyhet over øyriket som vil stille all språkbruk til tjeneste for krig og erobring. Språk skal bare tjene som våpen og verktøy, ikke vernes og pleies for sin egen skyld.

Von Glasenapp nevner også danske Janne Tellers *Hvis der var krig i Norden* (2004), illustrert av Helle Vibeke Jensen, som en blodfersk, mye oversatt klassiker blant bøkene med preg av parabel. I dette tilfellet får bokas barnepublikum møte en kjent verden stilt helt på hodet. En tilspisset strid mellom de fascistiske regimene i Sverige og Danmark har endt med svensk okkupasjon av nabolandet. For å overleve, har en dansk barnefamilie søkt tilflukt i Egypt, men de

kan ikke språket, blir uglesett som "fremmede" og myndighetene trenerer i å revis utbetaling av midlene de har krav på som asyltanter.

Krig som årsak til flukt og vedvarende opplevelse av hjemløshet kan selvsagt også komme til uttrykk i bøker der framstillingen har et realistisk preg. Det er i hovedsak tilfellet i romanene til Maria Gleit (1909–1981), en tysk journalist og forfatter som før og under 2. Verdenskrig stadig måtte søke tilflukt i land som (ennå) ikke var blitt underlagt nazistisk herredømme. Sammen med sin jødiske ektemann måtte hun flykte på ny og på ny, fra Sveits til Luxemburg, fra Frankrike til Spania og Portugal og endelig, i 1939, kom hun til USA. Hun ble kjent for sine barnebøker på tysk i midten av 1930-åra, men vel så kjent ble hun i USA for barneromanene hun der utgav på engelsk. Sambandet mellom hennes liv og hennes litterære virke er klart og levende framstilt i artikkelen til Julia Hoffmann. I alle bøkene til Maria Gleit finner vi en ung sentralfigur som etter hvert innser nødvendigheten av å kjempe tappert mot selve krigen, ikke på vegne av seg selv eller sin nasjon, men for å sikre fortsatt rom for det menneskelige i en verden hjemsoekt av krigens vold og hat.

Som kjent har moderne krigføring i stadig høyere grad både inkludert og vært drepende rettet mot også kvinner og barn. Det er derfor ikke underlig at ikke minst kvinnelige forfattere blir trukket fram i denne boka. Noen av dem, motsatt Maria Gleit, gikk krigens ærend i like høy grad som mannlige forfattere. På tysk grunn var Thea von Harbou en pioner her, noe som blir grundig avdekket av Andre Kageman. Han tar for seg to bøker Harbou utga under 1. Verdenskrig, barneboka *Du junge Wacht am Rhein!* (1915, overs. "Du unge vakt ved Rhinen!") og ungdomsboka *Gold im Feuer* (1916, "Gull i ilden"). Anliggendet i begge bøkene er å oppildne unge jenter til heltedog og offervillig innsats for sitt fedreland. Som del av en total mobilisering av det tyske folket, uansett kjønn og sosial bakgrunn, er jentenes/kvinnenes innsats potensielt like mye verdt som de mannlige frontsoldatene i kampen for å vinne en pågående verdenskrig.

Mange av artiklene i *An allen Fronten* gir kritiske tilbakeblikk på litteratur, især tyskspråklig, som lar barn og unge stille seg til tjeneste for krigens edle sak, ofte med helter som kunne appellere til både et ungdommelig og et voksent publikum. Men mange bidrag henter også fram eksempler på litteratur med appell til både barn og voksne som især viser hvordan frykt og krig bryter ned alt meningsfylt samkvem mennesker imellom. Ikke minst kan krigens smertelige erfaringer komme til syne når autoritære regimer mister grepet, slik det skjedde etter Francos død i Spania og like etterpå i Portugal. En av artiklene, skrevet av Veljka Ruzicka og Blanca Ana Roig, begge fra

Portugal, belegger denne utviklingen både med statistikk og talende litterære eksempler.

De siste par tiårene, ikke minst etter nedfellingene av *Twin towers* på datoen 9.11 2001, har det blitt stadig tydeligere at denne klodens beboere på ingen måte lever, eller har levd i en "etterkrigstid". *An allen Fronten* nevner et sted at tallet på væpnede konflikter, enten de nå arter seg som mellomstatlige kriger, borgerkriger eller krig mot gamle kolonimakter, etter 1945 går opp i et antall på rundt 100. Dette gir en klar indikasjon på at væpnet kamp aldri vil bringe varige løsninger. I verden av i dag er det blitt viktigere enn noensinne å videreformidle til barn og unge at krig er en fatal avsporing i kampen for å vinne en trygg framtid med global bærekraft.

I skrivende øyeblikk, et lite stykke ut i året 2015, synes et krigens scenario å hente fornyet næring fra flere kanter. Dermed synes også *the war on terror* å påkalle større sikkerhetstiltak enn noensinne. I den forbindelse kan det være grunn til å nevne den siste artikkelen i *An allen Fronten*, skrevet av østerrikske Heidi Lexe. Hun analyserer her to ferske, engelskspråklige ungdomsromaner. Den ene er skrevet av Cory Doctorow og heter *Little brother* (2008). Tittelen henspiller selv sagt på James Orwells kjente framtidsskabel 1984, men i Doctorows karnevaleske historie er high school-eleven Marcus en lillebror som helt utmanøvrerer storebroren, det vil her si USAs statlige sikkerhetstjeneste. Med fiffig bruk av sin elektroniske ekspertise, kan Marcus hos overvåkerne skape paranoid angst for at de selv overalt blir overvåket. Gjennom en komisk forvrengning får altså romanen tydelig fram at med myndighetenes tiltak for med alle midler å "trygge" borgerne, oppnår de det motsatte: å framkalle en lammende angst, et samfunn styrt av terror.

For denne anmelderen var denne artikkelsamlingen et forfriskende bidrag. Den skaper ulike, til dels uventede utsyn over et svært viktig emne som ofte er blitt tematisert i barne- og ungdomslitteraturen. Den tydeliggjør tradisjonen, men fanger også opp oversette nyanser, og den synliggjør mye av den fornyelse som har skjedd i håndteringen av krig som tema, både medialt og tematisk. Mye er her klargjort, men med hovedbase i germanistisk filologi. Jeg håper boka kan stimulere til at nordiske litteratur- og medieforskere samles til en like fruktbar konferanse som vil sette like tydelige spor etter seg som dem vi kan følge i boka *An allen Fronten*.

Harald Bache-Wiig
Professor i nordisk litteraturvetenskap
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo